

Svetlana Kmecová
Faculty of Arts, Comenius University
in Bratislava
kmecova35@uniba.sk
ORCID: 0000-0003-4629-4115

Zvieratá a svet nadprirodzena v slovenskej a slovinskej frazeológii*

ABSTRACT: Kmecová Svetlana, *Zvieratá a svet nadprirodzena v slovenskej a slovinskej frazeológii* (Animals and the World of the Supernatural in Slovak and Slovene Phraseologies). "Poznańskie Studia Slawistyczne" 21. Poznań 2021. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, Adam Mickiewicz University, pp. 33–50. ISSN 2084-3011.

Phraseological stocks of all languages contain numerous phrasemes with zoonym components. In the paper the author deals with Slovak and Slovene zoonym phrasemes which demonstrate ancient ideas of ancestors about interconnections between animals and the world of the supernatural, in relevant cases she also deals with other phenomena related to the subject of the paper. A number of phraseological units reflect the belief that animals used to have the ability to sense upcoming events, predict the weather, misfortune or death. The units listed in the paper are often rather archaic, however, many of them are still in use or the idea they represent is still alive. The analysed language material has shown similarity not only between Slovak and Slovene languages but also between the mental concepts which form the language picture of the world of their users.

KEYWORDS: Slovak phraseology; Slovene phraseology; zoonyms; supernatural; mythology

1. Úvod

Zvieratá sprevádzajú ľudí odpradáвна, sú im spoločníkmi, pomocníkmi pri práci, strážcami, slúžia im ako zdroj potravy a ďalších materiálov. Vo frazeologických fondoch všetkých jazykov nájdeme početnú skupinu jednotiek, ktoré obsahujú zoonymické komponenty. Tými bývajú prirodzene najčastejšie, nie však výlučne, názvy zvierat, s ktorými boli členovia danej

---

* Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky VEGA 1/0666/21 „Percepcia nadprirodzena v jazykoch a kultúrach Slovanov s akcentom na západoslovanský a južnoslovanský areál II“.

jazykovej komunity v stálom v kontakte. „Predstavy o faune sa formovali v epochách, keď sa človek považoval za súčasť prírody a zvieratám pripisoval obdobné vlastnosti, aké poznal alebo predpokladal u ľudí“ (ELKS 2, 1995, 354). Človek veril v možnosť transformácie na zviera, v podobe zvierat podľa jeho predstáv odchádzala či navracala sa medzi živých jeho duša, pripisoval im veštické schopnosti, boli súčasťou rituálov liečebnej či ľúbostnej mágie, obetami v obradoch. Zvieraciú podobu na seba preberali rôzne démonické bytosti. Vykoreniť predstavy o existencii démonov sa nepodarilo ani kresťanstvu, pod jeho vplyvom sa ich pôvodný, prevažne ambivalentný charakter zmenil na negatívny, chápali sa ako nečisté bytosti, ktoré majú spojenie s diablom alebo sú dokonca jeho stelesnením (Horváthová, 1977, 168). S uvedenými faktami súvisí ambivalentná symbolika niektorých zvierat, ktorá sa v niektorých prípadoch odzrkadlila i v jazyku.

Frazémami so zoonymickými komponentmi sa v slovenskej i slovinskej frazeológii zaoberalo viacero čiastkových výskumov (napr. Škultéty, 1989; Krošláková, 1997; Mečiarová, 2002; Keber, 1999; Kržišnik, 2000, 2014; Snoj, 2013 atď.)¹, podrobne sa im venoval Janez Keber, výsledky publikoval v dvojzväzkovej monografii *Živali v prisposodbah 1, 2* (1996, 1998). Niekoľko príspevkov sa venuje slovenským a slovinským frazémam so zoonymickými komponentmi z komparatívneho aspektu (napr. Jakše, 2001; Kmecová, 2014). V našej štúdii nechceme opakovať závery spomínaných prác, predmetom výskumu sú tu slovenské a slovinské zoonymické frazémy, z ktorých je zrejmý súvis medzi zvieratami a svetom nadprirodzena. Takýmto jednotkám doteraz systematická pozornosť venovaná nebola. Zaujímá nás symbolika a metaforika vzťahujúca sa k jednotlivým živočíchom, ich miesto v ľudových poverách, keďže sú nevyhnutné pre pochopenie motivácie vzniku frazém a celkový obraz jednotlivých živočíchov. Frazémami sa zaoberáme z porovnávacieho hľadiska, pokiaľ je to možné, uvádzame ekvivalenty jednotiek v oboch jazykoch či sémanticky príbuzné frazémy, upozorňujeme na analógie v motivácii a pod. poukazujúce na podobné myšlienkové obsahy, takisto sa snažíme osvetliť prípadnú asymetriu v zastúpení frazém v skúmaných jazykoch či v tom, ako sa symbolika jednotlivých živočíchov odrazila vo frazeológii. V relevantných prípadoch

---

¹ Viacero relevantných prác je publikovaných v zborníku *Životinje v frazeološkom ruhu* (2014).

sa venujeme i lexémam, ktorými zvieratá pomenúvame, prípadne i ďalším fenoménom súvisiacim s nadprirodzenom. Materiál sme čerpali z lexikografických zdrojov a paremiologických zbierok uvedených v zozname použitej literatúry, kde sú vysvetlené aj skratky použité v článku. Spolu uvádzame v článku okolo 35 slovenských a 50 slovinských jednotiek, nie sú to však všetky, ktoré sme našli. Uvedomujeme si, že vzhľadom na pomerne bohatý zhromaždený materiál a zároveň obmedzený rozsah má článok skôr charakter sondy s mozaikovitou štruktúrou. Počas práce na príspevku sme zhromaždili jednotky s viacerými zoonymickými komponentmi, zaradili sme doň časť z nich, pričom rátame s pokračovaním výskumu.

2. Sova, kuvik : sova, čuk

Viacerým zvieratám sa pripisovala schopnosť vycítiť, predpovedať smrť² (viac o tom napr. Kmecová, Vojtechová-Poklač, 2018). Patria k nim niektoré druhy vtákov, napr. *sovy*, nočné dravé vtáky s vynikajúcim zrakom a sluchom (KSSJ, 2003, 685), ktorých symbolický význam je ambivalentný. Na jednej strane sú spájané so starogréckou bohyňou múdrosti, súdництва, spravodlivosti, odvahy, stratégie a umenia Pallas Aténou, na druhej strane sú v ľudových poverách nositeľkami negatívnych konotácií³, čo súvisí najmä s ich nočným, samotárskym spôsobom života (v oboch jazykoch existujú frazémy priamo reflektujúce tento fakt *nočná sova : nočna sova*) a kvilivým zvukom, ktorý vydávajú, čím predstavujú odklon od duchovného svetla. Patria taktiež medzi atribúty čarodejníc (Biedermann, 1992, 282). Ich schopnosť predpovedať smrť je explicitne vyjadrená v slovinských frazémach *Sova je skovikala njegovo smrt*, *Kadar sova poje, kliče smrt*, *Glas sove – glas smrti*⁴.

² Smrť sa v rozličných jazykoch vyskytuje v rôznych podobách, v slovenčine aj slovínčine najčastejšie v antropomorfnnej, nájdeme však i zoomorfne predstavy smrti, najčastejšie ide o podobu bieleho zvieratá (napr. sliepka, koza, hus, mačka, pes, zajac). „Tieto predstavy majú pôvod v animizme, monizme a totemizme. Tieto zvieratá v snových predstavách a ľudových rozprávaniach vystupujú výlučne ako zvestovatelia smrti, nie jej vykonávatelia“ (EKS 2, 1995, 176).

³ Samotná lexéma *sova* v oboch skúmaných jazykoch označuje okrem 'dravého nočného vtáka' i 'neprijemného, zamračeného, škaredého človeka, obvykle ženu' (SSJ, 1964, 145; SSKJ, 2014, <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=sova>).

⁴ Podobné asociácie nachádzame často i v literatúre – napr. I. Cankar v zbierke próz *Moja njiva* (1910–1914) publikoval črtu s názvom *Sova*, kde explicitne uvádza, že tento vták je symbolom smrti.

Zvláštnym menším druhom sovy je *kuvik*, podľa KSSJ (2003, 284) ‘nočný vták príbuzný sove (podľa povery veštiaci smrť)’; SSSJ (2011, 865) dodáva, že expresívne sa táto lexéma používa i vo význame ‘kto predpovedá, veští nepriaznivý vývin udalostí, nešťastie, neúspech’. Slovesný derivát *kuvikať* potom analogicky okrem významu ‘vydávať zvuk kvií’ znamená i ‘predpovedať nepriaznivý vývin udalostí, nešťastie, neúspech, strašiť’ (SSSJ, 2011, 865). V slovenčine sme zaznamenali i frazému *kvičí hlas* s významom ‘nepriaznivá, záporná predpoveď budúcich udalostí’ (SSSJ, 2011, 865).

Lexéma *čuk* má i v slovinčine negatívne konotácie, označuje i ‘čudného, obmedzeného človeka’, adjektívum *čukast* potom znamená ‘neprívetivý, zachmúrený’. Verbum *čukati* sa používa, podobne ako v slovenčine, i vo význame ‘hovoriť niečo nepríjemné’ (SSKJ, 2014⁵). V slovinských slovníkoch pod heslom *čuk* nenájdeime spojitosť medzi týmto vtákom a smrťou, táto však existuje, dôkaz o tom sa nachádza na inom mieste, a síce pod heslom *ptica* (SSKJ, 2014⁶), kde sa o. i. v rámci frazeologického hniezda uvádza *mrtvaška ptica* – v ľudových poverách vták, ktorý predpovedá smrť, najmä sova, čuk. Zrejma je i zo staršej frazeologickej jednotky *Čuk ga je izpil*⁷ s významom ‘čaká ho smrť, zomrie’, zaznamenali sme i ďalšie podobné jednotky, napr. *Če se čuk oglasi, bo mrlič v vasi (v hiši)*; *Smrt bo v hiši – čuk poje* a *Čuk na strehi – mrlič v hiši*. V slovenčine sme našli staršiu parémiu vyjadrujúcu podobný význam *Umieračik volá: Kto za kým, kto za kým? A kuvik: Pod’, pod!’*. Pozoruhodné prepojenie kuvika so svetom nadprirodzena a s tým spojené negatívne myšlienkové obsahy sú zachytené v parémii *Čuk je hudournik, njegov več nikoli ne kaže nič dobrega*, komponent *hudournik* podľa Pleteršnika (1894, 287) označoval i ‘dušu nekršteného dieťaťa’⁸.

Jediná frazéma, ktorá kuvika nevykresľuje ako nositeľa negatívnych, ale naopak pozitívnych správ, v tomto prípade dobrej úrody, je slovinská

⁵ <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=čukati>.

⁶ <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=ptica>.

⁷ V práci *Slovenski pregovori, reki in prilike* (Kocbek, Šašelj, 1934, 38) sme našli túto jednotku v uvedenej forme, pravdepodobne by tu však malo byť *Čuk ga je izpel*.

⁸ V ELKS 2 (1995, 318) sa uvádza: „Podľa starších poverových predstáv spevavé vtáky mohli byť duše mŕtvych detí, ktoré prichádzajú potešiť príbuzných“.

parémia *Ako se čuk spomladi večkrat glasi, bo dobra letina*, i z nej je však zrejmä viera v jeho schopnosť predpovedať nadchádzajúce udalosti.

3. *Vrana, havran, krkavec : vrana, krokar (gavran)*

Do podobnej kategórie z hľadiska symboliky patria i *vrana*, *havran* a *krkavec*, v slovinčine *vrana* (samec *vrano*⁹), *krokar*, resp. *gavran*, ktoré si ľudia časti zamieniajú a s ktorými sa takisto spájajú najmä negatívne asociácie, spôsobené zrejme ich povest'ou zdochlinožravcov¹⁰, ale i typickým, zväčša čiernym sfarbením. Podľa Erjavca (1870, 142) sa v nich zvláštne snúbia dobré a zlé vlastnosti. Ich známa inteligencia a učenlivosť sa v symbolike neodrazili. Sú označované za 'vtáky nešťastia' predpovedajúce chorobu, vojnu či smrť. V Starom zákone vyslal Noe z archy havrana, aby hľadal súš, prorokovi Eliášovi práve ona priniesol do púšte chlieb a mäso. V ranokresťanskom období sa stal symbolom človeka pripútaného k svetským pôžitkom, ktorý odkladá svoje obrátenie (Biedermann, 1992, 87, 88). V ľudových rozprávkach sú ľudia často zakliati do podoby havrana. So strakou majú tieto vtáky podobnú záľubu v lesklých veciach, preto môžu byť i symbolom zlodejstva. Starí Slovinci považovali krkavca za múdreho vtáka, ktorý pozná budúcnosť, v Prekmursku sa verilo, že kto zje jeho srdce a črevá, získa túto schopnosť (Erjavec, 1870, 88).

Negatívna symbolika sa odrazila napr. v sémantike lexém *krkavec* : *krokar*, ktoré okrem 'vtáka príbuzného vrane a živiaceho sa zdochlinami' označujú v prenesenom význame pejoratívne i 'človeka využívajúceho nešťastie iných' (SSSJ, 2011, 816), resp. 'človeka, ktorý predpovedá niečo zlé, nepríjemné' (SSKJ, 2014¹¹). Nachádzame tu paralely s vlastnosťami pripisovanými kuvikovi. V slovenčine existuje tiež frazeologické spojenie *krkavčia matka (mat', mater)*, teda 'zlá matka, ktorá sa nestará o svoje deti, prípadne im aj ubližuje, resp. i taká, ktorá zavraždila svoje dieťa' (SSSJ, 2011, 816; SSKJ, 1959, 775). Zaznamenali sme i jednotku *Zlého krkavca*

⁹ Lexéma *vrano* sa používa i ako synonymum lexémy *krokar*. Slovinská lexéma *vrana* je ekvivalentom slovenských lexém *vrana* i *havran*, ak by sme ich chceli presnejšie rozlíšiť, museli by sme použiť názvy *črna (siva) vrana* pre vranu a *poljska vrana* pre havrana.

¹⁰ Napr. *Krkavce, kde mrcinu čujú, tam sa zletia : Kjer smrdi mrha, tja letajo vranovi*.

¹¹ <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=krokar>.

zlé sú vajcia, ktorá explicitne vyjadruje negatívny postoj voči týmto živočíchom.

Skutočnosti o prepojení medzi uvedenými vtákmi a svetom nadprirodzena sú známe, málo z nich sa však zachovalo v jazyku vo forme frazeologických spojení, väčšina stále živých frazém sa vzťahuje skôr na ich vzhľad, najmä farbu (napr. *čierny ako havran : črn kot vran*)¹². Zaznamenali sme staršiu slovenskú jednotku *Vrany nad ním zakvákali* s významom ‘zomrel’, podobný myšlienkový obsah vyjadruje nárečová slovinská parémia *Kada čuješ kavrana krocati, znaj, da je mèrha, ali če biti*. V niektorých regiónoch Slovenska (ale napr. i Česka, Nemecka, Rakúska, Poľska atď.) vrana, takisto ako bocian, nosila deti, z čoho je tiež zrejmé, že považuje za akéhosi prostredníka medzi týmto a oným svetom.

4. *Sliepka (kura, kvočka) : kokoš (kura, koklja), kohút : petelin*

Sliepka je ‘väčší vták chovaný ako hydina na produkciu vajec a mäsa’ (KSSJ, 2003, 676). Jej odveké blízke spolunažívanie s človekom sa odzrkadlilo v symbolike, metaforike, frazeológii. Podľa Biedermanna (1992, 274) je starodávnym stelesnením plodnosti, materskej bytosti a ochranej lásky k slabým. Kvočka sediaca na vajciach symbolizuje poklady chránené nadprirodzenými mocnosťami, v alegorických zobrazeniach siedmich slobodných umení predstavuje gramatiku, ktorej zvládnutie si vyžaduje veľa trpezlivosti. V povedomí Európanov prevláda mienka o hlúpej sliepke (najčastejšie v spojitosti so ženou)¹³.

Podobne ako niektoré ďalšie druhy spomínaných vtákov i sliepka mohla byť zvestovateľkou zlých správ. Šubic a Krpič (1999, 258) uvádzajú,

¹² Komponent vrana obsahujú i frazémy *biela vrana : bela vrana*, podľa Kebra (2011, 1063) veľká zriedkavosť, výnimka, zvláštnosť. Prejavuje sa tu „osobitný vzťah k albinistickým zvieratám, ktoré zaujímajú v ríši zvierat výnimočné postavenie (ELKS 2, 1995, 354).

¹³ Uvedené skutočnosti sa odzrkadlili vo frazeologických fondoch oboch skúmaných jazykov, v ktorých sme našli viacero jednotiek obsahujúcich ako komponent niektorý z názvov pomenúvajúcich tohto živočicha, napr. <mat> *slepačí rozum : biti kurje pameti, byť ako zmoknutá sliepka : vesti se kot mokra kura, sedieť ako kvočka na vajciach : sedeti kakor koklja <na jajcih>, I slepá kura nájde zrno : Tudi slepa kura včasih zrno najde*.

že v Slovinsku nebol neznámy strach zo slepačieho kikirikania¹⁴, pretože v prípade, že sa sliepka začala ohlášať ako kohút, hrozila smrť hospodárovi (ak išlo o čiernu sliepku) či gazdinej (ak kikirikala biela sliepka). Ak sa svojím kikirikaním ozývala hnedá sliepka, mohla ohlasovať požiar. Aj na Slovensku sa podľa poverových predstáv mohla smrť ohlásiť zvláštnym správaním zvierat, napr. kikirikaním sliepky (ELKS 2, 1995, 176). Spomínané fakty sa odzrkadľujú v slovinskej parémii *Kadar poje kokoš, pomeni smrt, če je kokoš bela, ogenj pa, če je rdeča* či *Kadar kokoš poje, gospodarja izpoje*. Parémia *Kadar kura kriči, škrat čez streho denar nese* tiež poukazuje na schopnosť sliepky predpovedať nepriaznivý vývoj udalostí, tentokrát finančnej situácie. Vieru predkov v schopnosť sliepok predpovedať zlé počasie reflektujú jednotky *Burja bo pihala, ko so kokoši zbegane in nočejo v kokošnjake; Če kokoš poje zvečer, bo dež* či *Če kura poje kakor petelen, bo slabo vreme*. Podobnú jednotku takisto staršieho dáta sme zaznamenali aj v slovenčine – *Sliepky sa oberajú* ‘bude pršať’. Zuzana Profantová (2001, 137) píše, že i v slovenčine sa takéto jednotky (najmä v súvislosti so smrťou) nájdú v materiáloch súčasných terénnych výskumov, neuvádza však konkrétne príklady.

Sliepky hrali významnú úlohu i v ľudovej medicíne, úkonoch, ktoré mali zabezpečiť zdravie či ochranu pred zlými silami, tiež vo svadobných obradoch ako symbol života a materstva (SEL, 2011, 222). Zvláštne postavenie mala čierna sliepka, používala sa jej krv či vajcia. Z jej vajca sa za určitých okolností mohol vyliahnúť zmok, ‘démonická bytosť heteromorfnej podoby, najčastejšie v podobe čierneho zmoknutého kurčat’a’ (ELKS 2, 1995, 350), ktorej prítomnosť zaručovala domácnosti prosperitu, podľa niektorých variantov však bola stelesnením čerta a majiteľ mu musel upísať svoju dušu (viac o zmokovi z hľadiska etnofrazeológie v. Dobříková, 2019).

Nositeľom celkom odlišnej symboliky je *kohút*, na jednej strane vták Slnka, ktorý každé ráno svojím spevom privoláva deň a zaháňa démonov noci, na druhej strane však môže byť (najmä čierny kohút) čarodejným a obetným

---

¹⁴ Slepačie kikirikanie či kohútie kotkodákanie nachádzame v paremiológii i v jednotkách, ktoré sú založené na pripisovaní atribútov jedného pohlavia druhému, pričom vypovedajú o zásadnom porušovaní predpísaných noriem a hierarchie v domácnosti a zároveň sú jeho negatívnym hodnotením, napr. *Nešťastný taký dom býva, kde kohút kotkodáka a sliepka kikirika* : *Slabo je v tisti hiši, kjer kokoš poje in petelin kokodaka*.

zvierat'om, predstaviteľ'om síl podsvetia (Biedermann, 1992, 132). Podľa Erjavca (1870, 28) existovala v Slovinsku viera, že ak čierny kohút v siedmom roku života zniesol vajce, vyľahol sa z neho drak. Čierny kohút bol posvätným vtákom Svantovíta, solárneho božstva, jeho spojitosť so slnkom, ohňom, plameňmi je zrejmá z frazém, ktoré sa vzťahujú na požiar *červený kohút na streche* <kikirika> : *rdeči petelin*. Kohút zosobňuje mužský princíp, je symbolom nadvlády, odvahy, bdelosti a zároveň i žiadostivosti a súťaživosti (ELKS 1, 1995, 241). „Kohút mal i ochrannú funkciu a už jeho samotný hlas mal prekaziť pôsobenie zlých síl“ (Horváthová, 1977, 173). Niektoré z uvedených faktov reflektujú spojenia *Kohút zaspieval a čert sa hneď na kolomaž rozlial* a *Zlí duchovia svoju moc stratia, keď kohút zaspieva*. Záturecký (2005, 542) v súvislosti s nimi uvádza, že nejde o príslovia, ale motív častý v rozprávkach – kohút ohlasuje ráno, svetlo ako protiklad noci, tmy, vlády temných síl. Podobne ako sliepka môže i on predpovedať smrť, ako je zrejme zo slovinskej frazémy *petelin ga je izpel* a *Temu ne bo več dolgo petelin pel* či predpovedať počasie, napr. slovenské *Kohúty sa nadrapujú – bude pršať* alebo slovinské *Če petelin ob nenavadni uri poje, bo dež*.

5. Kukučka : kukavica

Kukučka, 'chránený sťahovavý stredne veľký vták z čeľade kukučkovitých s charakteristickým kukavým zvukom, ktorý žije vo svetlých lesoch a znáša vajcia do cudzieho hniezda' (SSSJ, 2011, 845), je mnohými kultúrami považovaná za „vtáka duše“ (Biedermann, 1992, 152). Okrem známeho zvyku znášať vajcia do cudzieho hniezda (zrejmeho napr. z jednotiek *kukučie vajce : kukavičje jajce*) sa jej pripisujú schopnosti zvestovať jar, napr. slovinské *Pomlad prinese grlica, lastovica in kukavica*, predpovedať budúcnosť a pod. Na Slovensku, podobne ako aj v Slovinsku, ľudia verili, že im svojim kukaním dokáže predpovedať dĺžku života, dievčinám prípadne aj počet rokov do vydaja, kukanie mohlo znamenať i to, že človek zbohatne, napr. *Če boš imel denar v žepu, ko slišiš peti kukavico, ga boš imel celo leto*. Aj ELKS 2 (1995, 318) uvádza, že „situácia, v ktorej sa človek nachádza pri prvom počutí kukučky na jar (napr. má pri sebe veľa peňazí, málo alebo žiadne, je sýty alebo hladný, v práci je na začiatku a pod.), symbolizuje celý rok, želanie vyslovené v tej chvíli sa splní“.

Schopnosť kukučky vidieť do budúcnosti sa odzrkadlila i vo viacerých paremiologických jednotkách, pranostikách, obsahujúcich tento komponent, v slovenčine napr. *Ak v marci kukučka kuká a bocian klepoce, dočkáme sa teplého leta* či *Koľko dní po Jáne kukučka kuká, za toľko týždňov bude jeseň*, v slovínčine sú podobného charakteru parémie *Kukavica dolgo po kresu če kuka, dragota in glad v deželo pokuka* a *Kolikor dni po kresu kukavica kuka, toliko tednov po mali maši ni slane*.

6. *Bocian* : *štoklja*

Bocian, 'veľký štihlonohý sťahovavý vták s dlhým červeným zobákom hniezdiaci na komínoch alebo v korunách vysokých stromov blízko riek a jazier' (SSSJ, 2006, 320), je vtákom, ktorý má v rozličných kultúrach bohatú, zväčša pozitívnu symboliku, je symbolom šťastia, dlhovekosti, lásky detí k rodičom, meditácie a kontemplácie, ale i vernosti, keďže údajne ostáva s jedným partnerom po celý život. Jeho pravidelný jarný návrat z teplých krajín, ktorým oznamuje príchod jari, sa vníma ako paralela zmŕtvychvstania. S tým pravdepodobne súvisí i predstava bociana ako vtáka, ktorý nosí deti, k čomu prispieva i jeho kontakt s vodami zrodenia, ktoré sú zdrojom plodnosti (Biedermann, 1992, 37). Aj podľa Georgesa a Jonesa Owena (1995, 2) je všeobecne rozšírená predstava, že deti pochádzali z vodnatých oblastí, ktoré oddeľovali tento a oný svet. V Štajersku sa bocianovi hovorí i *bogdal*¹⁵ (Erjavec, 1871, 255). Uvedené skutočnosti sa v oboch skúmaných jazykoch odzrkadlili v jednotkách *bocian im priniesol bábätko, prišiel k nim bocian* v slovenčine a *štoklja ti bo prinesla bratca* v slovínčine, ktoré sú eufemistickým vyjadrením príchodu dieťaťa na svet, pôrodu, ktorý, podobne ako ďalšie fyziologické procesy, patril do oblasti spoločenských tabu.

Ľudia na Slovensku i v Slovinsku verili, že bocian prináša šťastie, napr. v Prekmursku mal dom, na ktorom hniezdil, ochrániť pred bleskom a požiarom. Hniezdo si údajne staval iba na obydliach dobrých ľudí (SEL, 2011, 616). Kto prvý na jar zbadal bociana, mohol zbohatnúť (Erjavec, 1871, 255). Podľa správania bocianov naši predkovia tiež usudzovali, aké

---

¹⁵ V oboch krajinách sa používajú v súvislosti s bocianom i ďalšie nárečové lexémy, ktoré však nesúvisia s témou nášho príspevku.

bude počasie, napr. ak sa zlietali do krdľa, predpokladalo sa, že bude pršať (ELKS 2, 1995, 318). Tento myšlienkový obsah sa odzrkadlil v parémii *Bociany sa tárajú – bude špatný čas*.

7. Mačka : mačka

Mačka je 'divožijúca i domáca (mäsožravá) šelma z čeľade mačkovitých s okrúhlou hlavou a štíhlym driekom, živiaca sa chytaním menších cicavcov a vtákov, po zdomácnení žijúca aj v ľudských príbytkoch' (SSSJ, 2015, 26). Zdomácnela v starom Egypte okolo roku 2000 p. n. l. V symbolike sa s ňou spájajú zväčša negatívne významy. Najmä čiernym mačkám sa pripisovali čarodejné schopnosti, ich popol rozdrvený na prach mal zaháňať zlé vplyvy. U Keltov slúžili aj ako obetné zvieratá. Mačkám sa pripisuje falošnosť, ale i zmyselnosť či krutosť, pre svoju schopnosť vidieť a loviť v úplnej tme sa v ľudových poverách dávajú do súvisu s temnými mocnosťami. Pokladali ich za pomocníčky bosoriek, ktoré sa zlietavali na sabat na čiernych kocúroch. S tým súvisí staršie varovanie *Nechodievaj s mačkami na rákoš*. Z psychologického hľadiska je mačka ženské zviera, zviera noci, existuje teda prepojenie medzi negatívnym hodnotením mačky v mnohých kultúrach a postavením ženy (Biedermann, 1992, 169). V podobe čiernej mačky sa často mohla zjavovať mora, prípadne aj démonologická bytosť škrat. V paremiológii má mačka aj pozitívnu úlohu ako zviera, ktoré je nepriateľom myši a stará sa o čistotu v dome (SEL, 2011, 302, 609).

Lexéma *mačka* je komponentom mnohých frazém v oboch jazykoch, na tomto mieste však uvedieme len tie, ktoré sa priamo vzťahujú k téme nášho príspevku. Ešte i dnes je čierna mačka pre mnohých symbolom nešťastia, tento mentálny obsah sa zachoval i v jazyku vo forme ustáleného frazeologického *cez cestu mu prebehla čierna mačka* : <črna> *mačka mu je prekrižala pot* s významom 'postihne ho nešťastie, niečo nepríjemné'. Takisto sme zaznamenali staršiu jednotku *Čierna mačka – hotová omáčka*.

O mačke sa hovorí, že vždy dopadne na nohy, má tuhý život a dlho žije, odzrkadľuje sa to vo frazéme *mať sedem životov* s významom '(obyčajne o mačke, ale i o človeku, najmä žene) mať tuhý život, byť odolný voči chorobám, utrpeniu' (SSJ, 1964, 42). I v slovinčine je známe frazeologické spojenie *imeti devet življenj kot mačka*. V slovinskem frazeologickom

fonde sme zaznamenali viacero jednotiek, ktoré svedčia o viere našich predkov v schopnosť mačky vycítiť, aké bude počasie, napr. *Če mačka razbrska tla, se bo vreme spremenilo, Če mačka kiha, bo kmalu snežilo, Če mačka zasuče rep proti peči, bo mraz*. Ľudia i dnes veria, že mačka si na svoj oddych vyberá miesto mimo patogénnych zón a na tieto miesta si umiestňujú postele či pohovky.

8. *Smrtohlav, nočná mora : smrtoglavec, vešča*

Ďalšími živočíchmi, tentokrát zo skupiny hmyzu, ktorým bol vždy pripisovaný kontakt so svetom nadprirodzena, sú nočné motýle, napr. *smrtihlav* (*smrtohlav, lišaj smrtkový*) : *smrtoglavec*, už podľa názvu spájaný so smrťou, resp. považovaný za jej stelesnenie. Na to ho predurčoval jeho vzhľad (na hornej strane hrude má kresbu v tvare ľudskej lebky, dolná časť tela je pružovaná, čo pripomína rebrá). Ľudia verili, že ho posielala sám diabol a že prináša zvesti o more, vojne či iných udalostiach prinášajúcich smrť. „V lidových povéřách vystupuje motýl, zvláště večerní nebo noční, jako věštec smrti. [...] Je možné, že i ve spojení s touto funkcí motýla vznikly slovenské názvy večerních nebo nočních motýlů, především smrtihlava, jako např. *smrt', smrtka, smrt'ník, smrtonoš, hodonka smrtonosná* a pod.“ (Vážný, 1955, 74)¹⁶.

V slovenčine sa na označenie viacerých druhov nočných motýľov z čeľade okáňovitých či morovitých používa lexéma *mora* (*mura*), súvis s démonickou bytosťou, ktorá v spánku trápila ľudí, prípadne im i pila krv, je očividný. Podľa Kráľika (2015, 368) mohla totiž táto démonická bytosť podobu motýľa nadobúdať. V SSN (1994, 147) sa uvádza, že vo viacerých slovenských nárečiach sa takéto živočichy pomenúvajú lexémou *bosorka*. V slovinčine sme zaznamenali podobné prepojenie – nočné motýle sa označujú lexémou *vešča*. Tá má viacero významov, o. i. aj ‘čarodejnica, bosorka’, ale i ‘bylinkárka, liečiteľka, takisto označovala ‘ženskú demonologickú bytosť, ktorá sa zjavovala vo forme svetla v noci nad močiarimi

¹⁶Z hľadiska témy nášho príspevku je pozoruhodný i jeho latinský názov *Acherontia atropos* – prvá časť pochádza z názvu rieky Styx (v gréčtine Acheron), druhý je odvodený z mena jednej z troch Moir, Atropy, ktorá prestrihávala niť života.

a zvädzala ľudí z cesty' (SSKJ, 2014¹⁷), teda bludičku. Z Pleteršnikovho slovníka (1895, 763) je zrejme, že sa používala i vo význame 'bytosť, ktorá chodila v spánku človeka dláviť a piť mu krv', teda mora.

9. *Had : kača*

Máloktoľý živočích má takú bohatú symboliku ako *had*, 'beznohý plaz s pretiahnutým valcovitým, obyč. šupinatým telom' (SSSJ, 2011, 27), v ktorej sa jedinečným spôsobom prelínajú negatívne a pozitívne stránky, protichodné symbolické významy života a smrti. V mnohých kultúrach bol pre svoj život v podzemných dierach, jed ale i „omladnutie“ po lienení symbolom podsvetia a ríše mŕtvych. Z hľadiska symboliky je významný uroboros, had, ktorý sa zahryzol do vlastného chvosta, predstavujúc tak večný cyklus života, procesov, večný návrat. V Biblii sa had vyskytuje viackrát, najznámejší je však ako stelesnenie pokušiteľa v raji, ktorý zviadol Evu k hriechu. Spája sa aj s drakmi a baziliškami (Biedermann, 1992, 86).

O jeho nedobrej povesti svedčí i to, že samotná lexéma *had* je v oboch skúmaných jazykoch i pejoratívnym označením 'falošného, neúprimného, úlisného človeka, falošníka, pokrytca (často v nadávkach)' (SSSJ, 2011, 27), resp. 'zlého, zákerného človeka, najmä ženy' (SSKJ, 2014¹⁸). Lexému *had* nájdeme v komponentovom obsadení mnohých frazém založených na fyzickej podobe hada či vlastnostiach, ktoré mu ľudia pripisujú¹⁹, tieto však nemajú priamy súvis s témou nášho príspevku. Na starozákonný biblický príbeh odkazuje slovenská menná polysémantická frazéma *hadie plemeno* (*plemä, semeno, semä*)²⁰ s významami 'falošní, zlí ľudia' a '(z hľadiska

¹⁷ <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=vešča>.

¹⁸ <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=kača>.

¹⁹ Napr. *hriat' (chovat') hada na hrudi (na <vlastných> prsiach) : gojiti (rediti, greti) kačo na prsiah (srcu), syčať (sipiet') ako had : imeti jezic kot kača, byť ľstivý (úlisný, klzký) ako had, imeti kačo v žepu*.

²⁰ Zhodnú sémantiku 'zlí ľudia, zlé ženy' má i staršia slovenská frazéma *jašteričie plemeno*. Toto slovné spojenie vychádza z jedného z významov lexémy *jašterica*, ktorý uvádza *Slovník slovenského jazyka* (SSJ, 1959, 636), a to: „pren. pejor. o zlej, klebetnej, nevernej, falošnej, zlomyseľnej žene“, čo iste súvisí aj s negatívnymi predstavami a vnímaním plazov vo všeobecnosti.

mužov) ženy' (SSSJ, 2011, 29); SSKJ (2014²¹) v exemplifikácii uvádza podobne motivované slovné spojenie *kačje zvita ženska*, nehodnotí ho však ako frazeologickú jednotku. V SSKJ (2014²²) takisto nájdeme spojenie *gadja zalega* označujúcu zlých, škodlivých ľudí, nie však výlučne ženy. Hady znamenali nepríjemnosti či nešťastie i vtedy, ak sa o nich človeku snívalo. Svedčí o tom jednotka *Kače so lažnjive priče s významom* „ak sa človeku sníva o hadoch, príde nešťastie“.

V starších mytológiách je známy pozitívny aspekt spojitosti hada so zemou a podsvetím, ako domáci had tu symbolizuje duše predkov. Horváthová (1977, 174) píše o na Slovensku rozšírenej viere, že prvý gazda²³, ktorý zomrie v novopostavenom dome, sa zmení do podoby bieleho či bledosivého hada. Tento had-gazda, hospodár, dedo (v slovinčine gospodarček, škrateľ, hišni pomočnik) sídlil pod ohniskom či pod prahom, mal rád mlieko, ktoré mu domáci nechávali v miske. Bol ochranným duchom gazdovstva, ak ho niekto zabil, znamenalo to nešťastie, najčastejšie smrť hospodára. Poranenie či zabitie akéhokoľvek hada malo pre človeka nepriaznivé následky. „Z takýchto a ďalších predstáv možno usudzovať, že had pôvodne patril k totemovým a kultovým zvieratám“ (Horváthová, 1977, 174). S týmito predstavami nepochybne súvisí i slovinská parémia *Vsaki človek ma svojo kačo, kdor jo ubije, ga umori*.

Množstvo jednotiek, ktorých motivácia vzniku už dnes nie je jasná, má pravdepodobne pôvod v predkresťanskej mytológii (bližšie napr. Kmecová, 2019), tieto súvislosti je však dnes už ťažko odhaliť a dokázať. Uviesť možno jeden príklad zo slovenského jazyka, a to frazému *zbit' niekoho ako hada*. Môže sa zdať, že za vznikom jednotky treba hľadať negatívne konotácie, ktoré *had* získal po príchode kresťanstva, v pozadí jej vzniku však pravdepodobne stojí odveký boj dvoch protivníkov, bohov Perúna a Velesa (napr. Belaj, 2007, 91; Šmitek, 2012, 23). Veles na seba mohol prevziať okrem podoby býka (vola), vlka, draka i podobu hada, ktorého chcel Perún trafiť, zničiť svojím bleskom, prípadne kameňom. Potvrdzuje to i skutočnosť, že v slovinčine je známa frazéma *tepsti koga kakor vola*,

²¹ <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=kačji>.

²² <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=gadji>.

²³ V slovenskom prostredí bola tiež rozšírená predstava o lasici ako démonickej bytosti, ktorej pôvod sa odvodzuje od duše nebohej gazdinej. Tá sídlila v stajni ako ochrankyňa dobytky (ELKS 1, 1995, 301).

pri ktorej síce Keber (2011, 1048) uvádza ako motiváciu vzniku fakt, že vôl ako ťažné zviera bol často svojím majiteľom bitý, čo iste nemožno poprieť, korene tejto jednotky však zrejme siahajú oveľa ďalej. V slovinčine sme zaznamenali aj parémiu *Dela, kot bi kače bil* s významom ‘veľa, rýchlo pracuje’.

Hady a ich správanie slúžili našim predkom takisto na prognózy ohľadom počasia či úrody, v tejto súvislosti sme zaznamenali slovinské parémie *Ako je dosti kač, bo dobro leto* či *Če so žabe in kače dolgo zunaj, je mila zima*.

10. Salamandra : močerad

Salamandra, ‘čierno-žlto sfarbený obojživelník s vretenovitým chvostom podobný jašterici’ (KSSJ, 2003, 652), napriek svojej príslušnosti k obojživelníkom vystupuje v symbolike i v ľudových poverách ako „elementárna bytosť sídliaca v ohni v úlohe jeho oživovateľa a strážcu (Biedermann, 1992, 264), čo potvrdzuje i jeho názov uvedený v HS (2000, 153) – ohnižil. Na tom istom mieste je v súvislosti so salamandrou zaznamenané: „Salamandru nasledugu mnozi w žiti swogom, když nechtegu žiwi biti na swete s pokogom“. V slovenčine sa spolu s jaštericami a mlokmi ľudovo označovala lexémou *jašter* a v poverových predstavách ľudu vystupovala jednoznačne pozitívne (ELKS 1, 1995, 215). Keďže sa verilo, že v jej kostiach či popole z nej sídli jej čarodejná moc, používali ju pri výrobe odvarov využívaných v liečebnej alebo ľúbostnej mágii. Takisto podľa správania salamandry predpovedali počasie (SEL, 2011, 332; ELKS 1, 1995, 215). V slovinskom paremiologickom fonde sme našli viacero jednotiek, ktoré reflektujú túto skutočnosť, napr. *Dež bo, če gre močerad v hrib*; *Če je šel močerad dol od vode – lepo, če je šel močerad gor od vode – slabo*; *Slabo vreme se bliža, če močeradi na poti lezejo navzgor in če lastovke nizko letajo*.

Špecifickým slovinským fenoménom súvisiacim s týmto pozoruhodným živočíchom je výroba tzv. močeradovca, teda pálenky s výlučkami salamandry, salamandrovce, ktorá mala mať halucinogénne či afrodisiakálne účinky. Podľa SEL (2011, 332) je známa najmä v okolí mesta Škofja Loka. Internetový slovník živej slovinčiny pri hesle uvádza: „Žganje; ostro

in glavobolno. Nad vročim žganjem podržiš močerada, da v žganje spusti svoje fermente, ki povečajo alkoholni šus²⁴. O tom, že povedomie o tomto nápoji je stále živé, svedčí i 32 konkordancií v korpuse *Gigafida 2.0*.²⁵

11. Záver

Zvieratá sprevádzajú človeka odpradávná, preto sa ich názvy často vyskytujú v komponentovom obsadení frazém. Na ich symboliku a metaforiku má vplyv ich vonkajšia podoba, farba, spôsob života (napr. i potrava, ktorou sa živia), správanie, tie sa potom odrážajú i vo frazeológii, aj keď nie vždy celkom symetricky. Symbolický význam jednotlivých živočíchov sa môže líšiť od kultúry ku kultúre. Veľký vplyv naň mal príchod kresťanstva, ktoré vnímanie niektorých druhov zvierat celkom zmenilo, súčasný stav je potom súčtom alebo prienikom všetkých týchto faktorov, preto tu nachádzame množstvo diskrepancií či až kontradikcií.

Veľká skupina frazém, ktoré sme zaznamenali vo frazeologických fondoch oboch jazykov, reflektuje vieru našich predkov v schopnosti živočíchov vidieť do budúcnosti, v tomto ohľade sú zo skúmaných zvierat zvestovateľmi dobrých správ napr. bocian a za určitých okolností aj kukučka, viac živočíchov sa spája s nešťastím či smrťou, napr. sova, kuvik, havran, smrtihlav či mačka. Samostatnú skupinu tvoria pranostiky, v ktorých ľudia vyjadrili svoju skúsenosť získanú dlhodobým pozorovaním správania zvierat.

Okrem živočíchov, ktorým sa venujeme v príspevku, by sme súvis s nadprirodzenom našli u mnohých ďalších, z vtákov napr. u lastovičky, holuba, labute, z hmyzu u pavúka, cvrčka, mravca, z obojživelníkov napr. u žaby, z plazov u jašterice, z cicavcov u koňa, vlka, psa, veľa by sa dalo písať o rybe a mnohých ďalších. Výskum ukázal, že táto téma ani zďaleka nie je vyčerpaná a má veľký potenciál.

Viacere javy, v ktorých sa odráža súvis medzi zvieratami a svetom nadprirodzena, sa zachovali vo forme mentálnych schém, zrejme sú napr. zo samotných názvov živočíchov či konotácií, ktoré sa k nim viažu, nie sú však v jazyku prítomné vo forme ustálených spojení, alebo sme ich nenašli

²⁴ <http://razvezanijezik.org/?page=močeradovec>.

²⁵ <https://viri.ejvt.si/gigafida/Concordance/Search?Query=močeradovec>.

v dostupných lexikografických a frazeografických zdrojoch. Mnohé z nich majú iste pôvod v mytológii. V príspevku uvedené jednotky sú často staršieho dáta, mnohé z nich sa však ešte stále bežne používajú, alebo je živý s nimi spojený myšlienkový obsah. V materiáli, ktorý sme mali k dispozícii, sa preukázala nielen príbuznosť slovenského a slovinského jazyka, ale najmä mentálnych konceptov, ktoré vytvárajú jazykový obraz sveta ich nositeľov.

Literatúra

- Belaj, V. (2007). *Hod kroz godinu. Pokušaj rekonstrukcije prahrvatskoga mitskoga svjetonazora*. Zagreb: Golden marketing–Tehnička knjiga.
- Biedermann, H. (1992). *Lexikón symbolov*. Bratislava: Obzor.
- Dobříková, M. (2019). *Zmok – poverové predstavy a ich percepcia z hľadiska etno-frazeológie*. V: *Percepcia nadprirodzena vo frazeológii. Slavofraz 2019*. Red. M. Dobříková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 82–89.
- ELKS 1, 2 (1995). *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, zv. 1–2. Bratislava: Veda.
- Erjavec, F. (1870). *Domače in tuje živali v podobah*, III. del: *Ptice. 1. snopič*. Celovec: Družba sv. Mohora.
- Erjavec, F. (1871). *Domače in tuje živali v podobah*, III. del: *Ptice. 2. snopič*. Celovec: Družba sv. Mohora.
- Georges, R. A., Jones-Owen, M. (1995). *Folkloristics: an introduction*. Bloomington: Indiana University Press.
- Gigafida 2.0. Korpus pisne standardne slovenščine*. <https://viri.cjvt.si/gigafida/>. 31.12.2020.
- HS (2000). *Historický slovník slovenského jazyka R – rab, Š – švrkotat'*. Bratislava: Veda.
- Horváthová, E. (1977). *Príroda v svetonázorových predstavách slovenského ľudu*. V: *Prednášky XIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*. Red. J. Mistrík. Bratislava: ALFA, s. 161–176.
- Jakše, D. (2001). *Najbolj razširjene žuželke v primerjalnih frazemih v slovenščini in slovaščini*. V: *Philologica LIII. Zborník Filozofickej fakulty univerzity Komenského*. Red. M. Pančíková. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 213–223.
- Keber, J. (1996). *Živali v prispodobah 1*. Celje: Mohorjeva družba.
- Keber, J. (1998). *Živali v prispodobah 2*. Celje: Mohorjeva družba.
- Keber, J. (1999). *Živalske metafore kot vir za imena, vzdevke in priimke*. „Jezikoslovni zapiski“ č. 5, s. 135–149, <https://doi.org/10.3986/jz.v5i1.2700>.
- Keber, J. (2011). *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Kmecová, S. (2014). *Svet ptic v luči slovaške in slovenske frazeologije*. V: *Životinje u frazeološkom ruhu*. Ur. I. Vidović Bolt. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta

- u Zagrebu. [http://animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Kmecova za WEB.pdf](http://animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Kmecova%20za%20WEB.pdf). 31.12.2020, <https://doi.org/10.17234/9789531755139.13>.
- Kmecová, S. (2019). *Stopy staroslovenskej mytológie v slovenskej a slovinskej frazeológii*. V: *Percepcia nadprirodzena vo frazeológii. Slavofraz 2019*. Red. M. Dobriková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, pp. 168–175.
- Kmecová, S., Vojtech-Poklač, S. (2018). *Ona s koso. Nekateri vidiki dojemanja smrti in njihova prisotnost v slovenski in slovaški frazeologiji*. „Jezik in slovstvo“ č. 4, s. 64–75.
- Kocbek, F., Šašelj, I. (1934). *Slovenski pregovori, reki in prilike 1934*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Králik, L. (2015). *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- KSSJ (2003). *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda.
- Krošlaková, E. (1997). *Frazeologické prirovnania so zoonymickým komponentom*. V: *Frazeologické štúdie II*. Red. P. Ďurčo. Bratislava: Esprima, s. 103–112.
- Kržišnik, E. (2000). *Biblične stalne besedne zveze v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in v slovenskem jeziku*. V: *Razprave/Dissertationes XVII*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, s. 67–79.
- Kržišnik, E. (2014). *Zoonimi v slovenskih frazeoloških primerah*. V: *Životinje u frazeološkom ruhu*. Ur. I. Vidović Bolt. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. [http://animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Krzišnik za WEB.pdf](http://animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Krzišnik%20za%20WEB.pdf). 31.12.2020, <https://doi.org/10.17234/9789531755139.17>.
- Mečiarová, B. (2002). *Zoonymické komponenty pes a mačka v slovenskej a bulharskej frazeológii*. V: *BraSlav 1/2002*. Red. P. Žigo. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 265–269.
- Pleteršnik, M. (1894). *Slovensko-nemško slovar*, d. I: A – O. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- Pleteršnik, M. (1895). *Slovensko-nemško slovar*, d. II: P – Ž. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- Profantová, Z. (2001). *Obraz smrti v slovenskom folklóre*. V: *Slovenská kresťanská a svetská kultúra*. Red. J. Skladaná. Bratislava: Veda, s. 128–147.
- Razvezani jezik. Prosti slovar žive slovenščine*. <http://razvezanijezik.org/>. 31.12.2020.
- SSKJ (2014). *Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2>. 31.12.2020.
- SEL (2011). *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SSJ (1959). *Slovník slovenského jazyka*, zv. I: A – K. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SSJ (1964). *Slovník slovenského jazyka*, zv. IV: S – U. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SSSJ (2006). *Slovník súčasného slovenského jazyka A – G*. Bratislava: Veda.
- SSSJ (2011). *Slovník súčasného slovenského jazyka H – L*. Bratislava: Veda.
- SSSJ (2015). *Slovník súčasného slovenského jazyka M – N*. Bratislava: Veda.

- SSN (1994). *Slovník slovenských nářečí*, zv. I: A – K. Bratislava: Veda.
- Snoj, M. (2013). *Frazemi v luči etimologije: Metoda in praksa*. V: *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo*. Ur. N. Jakop, M. Jemec Tomazin. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, s. 145–156.
- Škultéty, J. (1989). *Názvy cicavcov v slovenských ustálených prirovnaniach*. „Slovenská reč“ č. 5, s. 267–275.
- Šmitek, Z. (2012). *Logika in poetika slovenskih mitov. Ključi kraljestva*. Ljubljana: Študentska založba.
- Šubic, M., Krpič, T. (1999). *Kokoš, cachiru in druga leteča bitja*. „Etnolog. Nova vrsta“ č. 1, s. 255–284.
- Vážný, V. (1955). *O jménech motýlů v slovenských nářečích*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied.
- Vidović Bolt I. (ur.) (2014). *Životinje v frazeološkom ruhu. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21. i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. <http://animalisticki-frazemi.eu/index.php/znanstveni-skupovi/znanstveni-skup-21-i-22-ozujka-2014/zbornik-radova>. 31.12.2020, <https://doi.org/10.17234/9789531755139>.
- Zátarecký, A. P. (2005). *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovía a hádanky*. Bratislava: Slovenský Tatran.
- Zbierky parémii Ústavu etnológie Slovinskej akadémie vied (Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU).